

SELÂNİK VE YANYA'DA OSMANLI EGEMENLİĞİNİN KURULMASI

Doç. Dr. MELEK DELİLBAŞI

Bu yazımızda, Sultan II. Murad tarafından yedi ay ara ile zaptedilen Selânîk (Thessaloniki) ve Yanya (Ioannina) kentlerinin hangi şartlar altında Osmanlı egemenliğine geçtikleri Bizans, Osmanlı ve Lâtin kaynaklarından yararlanılarak incelenmeye çalışılacak ve ayrıca, Bizans kaynaklarında yer alan Osmanlıların fetih politikalarına ilişkin bilgiler üzerinde de durulacaktır. Selânîk savaş yoluyla, Yanya ise, Sultan'ın teslim çağrısına uyarak Osmanlı egemenliği altına geçmiş olduklarından, bu kentlere karşı farklı politikalar izlenmiştir¹. Sultan II. Murad'ın fetihleri bugünün değer yargılarıyla değil, o devrin şartları ve zaruretleri gözönünde tutularak *İslâm Hukuku*'na dayanan Osmanlıların fetih politikaları açısından incelenecektir.

Fıkıh (İslâm Hukuku)'a göre, dünyadaki ülkeler, *darul-harâ* (İslâm egemenliği altında bulunmayan ülkeler) ve *darul-İslâm* (İslâm egemenliği altında bulunan ülkeler) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. *Darul-harâ*'te bulunan Gayrimüslimler *harbî* yani savaş durumunda sayılırlardı. *Gayrimüslimler* de *Ehl-i kitap* (kendilerine semavî kitap gönderilmiş olanlar, yani Hıristiyanlar ve Yahudiler) ve *Ehl-i kitap olmayanlar* (müşrikler, yani putperestler) diye ikiye ayrılmışlardır. Bir ülkeye savaş açmadan önce *İmam*'ın, (İslâm topluluğunun başı, Sultan) *Ehl-i kitap* olanları teslim olmaya çağırması gerekiyordu. Eğer *Ehl-i kitap* olanlar teslim olmayıp, direnmeye devam ederlerse *müşrik* (putperest) ilân edilirdi ve zorla (*anveten*) alınan kentlerde halk tutsak; emlak ve toprak ise devlet malı olarak kabul edilirdi. Teslim olan *Gayrimüslimlere* ise, İslâmî *amân* hükümleri uygulanırdı. İslâm Devleti egemenliği altında yaşamayı kabul eden Ehl-i kitap olan *Gayrimüslimler*, *Zımmî* statüsünde kendi dinlerinde serbest olup, canları, ırzları, ve malları devletin koruması altında idi. *Zımmîler* buna karşılık devlete cizye ödemekle yükümlü idiler².

¹ Osmanlıların fetih politikaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. H. İnalcık, *Ottoman Methods of Conquest*, Studia Islamica II (1954) 103-129.

² İslâm Hukuku için bkz. M. Khadduri - H. J. Liebesny, *Law in the Middle East*, Washington, 1955.

Osmanlı fetihlerinin siyasal ve ekonomik amaçları yanında *daru'l-harp* teki halkın *daru'l-İslâm*'a alınarak Padişah'ın egemenliği altında barış ve güvenliklerinin sağlanması ilkesi ve önemli bir faktör olmuştur. Fetihlerinde diğer İslâm hükümdarları gibi *Fıkıh*'a göre hareket eden Sultan II. Murad, Selânik ve Yanya'nın savaş açılmadan alınması için çok çaba sarfetmiştir. Selânik'in Türkler tarafından ikinci defa alınmasının görgü tanığı olan Johannis Anagnostis, Διήγησις Περι τῆς Τελευταίας Ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης (Selânik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih) adlı eserinde³ Sultan'ın Selânik'i almadan önce izlediği barışçı politika ile zorla alınan kentte cereyan eden olaylar hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Sultan II. Murad ile Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'nın, fetihten önce Yanyalıları göndermiş oldukları *Greğe nâmeler*⁴ Osmanlıların teslim oldukları taktirde *Gayrimüslimlere* tanıdıkları imtiyazları göstermeleri bakımından önemlidirler. Bu *nâmelerin* Osmanlıların fetih politikaları açısından bugüne kadar herhangi bir değerlendirmesi yapılmamıştır. Ayrıca Sinan Paşa'dan başka, Sultan II. Murad'ın da Yanyalıları *aman* dilemelerini teklif eden Greğe bir *nâme* göndermiş olduğu bugüne kadar dikkatleri çekmemiş ve Osmanlı tarihi ile ilgili eserlerde söz konusu edilmemiştir. Aşağıda Selânik ve Yanya'nın fetihlerini hazırlayan siyasal ve sosyal olayların genel bir tablosu çizilerek ilgili kaynakların değerlendirilmesi yapılacaktır.

Selânik'in Zaptı

Selânik'in Balkan yarımadasını boydan boya kesen yolların düğüm noktasında bulunması ve bu yolları işlek deniz ulaşımına bağlayan korumalı bir limana sahip olması, kuruluş tarihi olan İ.Ö. 316 yılından itibaren önemli bir ticaret merkezi haline gelmesini sağlamıştır. Selânik, bu coğrafi özelliklerin-

³ J. Anagnostis'in Kroniği'ni J. Tsaras, Διήγησις Περι τῆς τελευταίας Ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης, 1958'de Modern Greğe çevirisi ve açıklayıcı notlarla birlikte yayınlamıştır. M. Delilbaşı, *Selânik'in Son Zaptı Hakkında bir Tarih*, Tarih Araştırmaları Dergisi VIII-XII/14-23 (1970-1974) 23-50'de Kroniğin Türkçe çevirisini yayınlamıştır. S. Vryonis; "The Ottoman Conquest of Thessaloniki in 1430" (Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society, Birmingham, 1986) adlı makalesinde Tsaras yayınına esas olarak Selânik'in Fethi olayını incelemiştir.

⁴ Sultan II. Murad ve Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'nın Yanya Yöneticilerine göndermiş olduklarının nâmelerin el yazmaları ve yayınları hakkında bkz. L. I. Vranoussis, χρονικά τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τουρκοκρατουμένης Ἠπείρου, Ioannina, 1962. Burada, Yanya ile ilgili eserlerini bana göndermek lütfunda bulunan Prof. Vranoussis'e teşekkürü borç bilirim.

den dolayı Bizans'ın da siyasal, ekonomik ve kültürel alanda İstanbul'dan sonra gelen ikinci önemli merkezi olmuştur.⁵

Bizans döneminde 597 yılında Slav, 904'te Arap, 1185'te Norman saldırısına uğrayan Selânik, 1383-1387 yılları arasında dört yıllık bir kuşatmadan sonra I. Murad zamanında Türk egemenliği altına geçmiştir. I. Bayezid'in hükümdarlığı sırasında Osmanlı egemenliğinde bulunan kent, Ankara savaşından sonra Süleyman Çelebi tarafından Bizans'a geri verilmiştir.⁶ Şehzadeler arasında taht mücadeleleri sırasında 1411 yılında Musa Çelebi, daha sonra 1416 yılında I. Mehmed tarafından kent tekrar Türkler tarafından kuşatılmıştır.⁷ 1421'de II. Murad tahta çıktıktan sonra bir yandan İstanbul kuşatılıyor, diğer yandan Türk akıncıları Mora'ya giriyorlardı.⁸ Sürekli Türk akınları ve kent'te baş gösteren kıtlık nedeniyle *Selânik* halkının içinde bulunduğu durum her gün biraz daha ağırlaşmaktaydı. 1416/1429 tarihleri arasında Selânik Başpiskoposu olan Simeon, "*Aya Dimitrios üzerinde konuşmalar*" adlı eserinde Selânik'te görgü tanığı olduğu olaylar hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Simeon'a göre, büyük sıkıntılar içinde bulunan Selânik halkının büyük bir kısmı (οί πλειονες), Bizans İmparatoru II. Manuel'in oğlu Despot Andronikos ve Başpiskopos Simeon da dahil kentin ileri gelenlerinin halkın çıkarını gözetmediklerinden şikayet ediyor ve kenti Türklerle teslim etmeyi istiyordu. Başpiskopos Simeon ile kentin ileri gelenlerinin tercihi ise Selânik'in Venedik yönetimi altına girmesi idi.⁹ Böylece, 1423 yılında Selânik'te Türk ve Venedik yanlısı olmak üzere iki grubun oluştuğu anlaşılıyor. Bizans İmparatorluğunun toprakları bu dönemde *İstanbul* ve çevresi, Selânik ve Mora yarımadasından ibaret kalmıştı. İmparator II. Manuel ise, Türk tehdidine karşı bütün umudunu Batı'dan gelecek yardıma bağlamıştı.¹⁰ Bu nedenle Selânik Despotu Andronikos ve Başpiskopos

⁵ Selânik Tarihi için bkz. A. E. Vakalopoulos, *A History of Thessaloniki*, Thessaloniki, 1963; M. T. Gökbilgin, *Selânik*; İ. A. J. H. Kramers, *Selânik, EI*.

⁶ G. T. Dennis, *1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması*, Çev. M. Delilbaşı, D.T.C. Fak. Dergisi, XXIX/1-4 (1971-1978) 153-166.

⁷ Selânik'te ilk Türk egemenliğine ilişkin ayrıntılı bilgi, fetihten altı ay önce ölen Selânik Başpiskoposu Simeon tarafından "*Aya Dimitrios üzerine konuşmalar*" adı altında yayınlanan dinsel yazılarında anlatılmaktadır. Bu değerli kaynak D. Balfour tarafından yayınlanmış ve değerlendirilmiştir. D. Balfour, *Politico-Historical Works of Symeon Archbishop of Thessalonica* (1416/17 to 1429), Wien, 1979.

⁸ II. Murad dönemi için bkz. H. İnalcık, *II. Murad*, İ. A; Balfour, a.g.e.

⁹ Balfour, a.g.e., s. 164

¹⁰ XV. yüzyılda Bizans Tarihi için bkz. G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. F. Işıltan, Ankara, 1981; J. W. Barker, *Manuel II Palaeologus* (1391-1425), New Jersey, 1969; D. M. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium*, 1261-1453, London, 1972.

kopos Simeon'un Bizans'tan yardım istekleri de sonuçsuz kalmıştır. Bu durumda kenti daha fazla elinde tutamayacağını anlayan despot Andronikos,¹¹ bazı şartlarla Selânik'i Venedik yönetimine terk etmiştir. Varılan anlaşmaya göre, kent halkı kendi yöneticileri tarafından mevcut yasalarına göre yönetilecek; Başpiskopos ve Rahipler görevlerini sürdüreceklere; halk istediği zaman malını, mülkünü satarak kenti terk edebilecekti. Venedik yönetimi altında Selânik tarihi için Morosini, Sanuto, Zancaruola, Veniera kronikleri ile Venedik Senato kararları son derece önemli bilgi içermektedirler.¹² Morosini kroniğine göre, 14 Eylül 1423'te S. Venier ve N. Giorgi adındaki Venedikli yöneticiler, altı Venedik ve bir İstanbul İmparatoru'nun kadırgasıyla Selânik'e çıkmışlar ve kentin ortasına *St. Marc*'in bayrağını dikmişlerdir. *Morosini*'ye göre, kent o zaman surların dışında karargah kurmuş olan 5.000 Türk askeri tarafından kuşatılıyordu. Halkın bir kısmı yoksulluktan kenti terk etmiş olduğundan geriye kalanların sayısının yaklaşık 20 - 25.000 olduğu tahmin ediliyordu.¹³

Sultan I. Murad ve Sultan Bayezid dönemlerinde Osmanlı egemenliği altında bulunan ve yılda 100.000 akçe haraç ödeyen Selânik'in Venedik yönetimine devredilmesi, *İslam Hukuku*'na göre, kenti atalarından kalma mülkü olarak kabul eden Sultan II. Murad tarafından kendi topraklarına tecavüz olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden Venedik tarafından 27 Temmuz 1423 tarihinde Senato kararı ile Türkler'le bir anlaşma yapmak üzere Edirne'ye gönderilen N. Giorgi, Sultan tarafından tutuklanmıştır. Vene-

¹¹ Selânik Despotu Andronikos için bkz. J. Tsaras, *La fin Andronik Paléologue* Rev. des. Et. Sud Est. Europ 3(1965) 419-432.

¹² Venedik kaynakları için bkz. K. Sathas, *Documentés inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au Moyen Age*, Paris, I-IV, 1881-1884; N. Iorga, *Notes et extraits, Pour servir à l'histoire des Croisades au XV é siècle*, t. II, Paris, 1899-1900; K. D. Mertzios, *Μνημεία της Μακεδονικής ιστορίας*, Thessaloniki, 1947; Thiriet, *Régestes des Délibérations du Sénat de Venise concernat la Romanie*, II, Paris, 1959; aynı yazar, *Délibérations des Assemblées Vénitennes Concernant La Romanie*, I, La Haye, Paris, 1966.

¹³ Selânik'te Venedik Egemenliği için bkz. C. Manfroni, *La Marina Veneziana Alla Difesa di Salonicco* (1423-1430), Venetia, 1910; A. Vakalopoulos, *Συμβολή στην ιστορία της Θεσσαλονίκης επί βενετοκρατίας* (1423-1430) Venedik Yönetiminde Selânik Tarihi'ne Katkı), τόμος κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου Ε.Ε.Π.Θ. Thessaloniki, 1952, 127-149; aynı yazar, *A. History of Thessaloniki*, Thessaloniki, 1963; P. Lemerle, *La domination Vénitienne à Thessalonique*, Miscellanea Giovanni Galbiati, II, Milan, 1951, 219-25; M. Delilbaşı, *Selânik'in Venedik İdaresine Geçmesi ve Osmanlı-Venedik Savaşı* (1423-1430), Belleten XL/160 (1976) 573-588. Makale, bundan sonra *Osmanlı-Venedik Savaşı* olarak geçecektir.

dik'in Selânik gelirlerinden 1000-2000 altın duka haraç verme teklifini de geri çeviren II. Murad, çok geçmeden kenti kuşatmıştır. Bu arada Venedik, bir yandan Selânik'in işgalini tanıtmak için çaba sarfederken, diğer yandan *Loredano* kumandasındaki donanmayı Gelibolu'ya göndermiştir. Ayrıca Venedik, Eğriboz'da bulunan Osmanlı Şehzadesi İsmail, İzmir Bey'i Cüneyd, Eflâk Bey'i ve Macar Kralı Sigismund ile Osmanlılara karşı kendisine destek sağlamak amacıyla ittifaklar yapmıştır. Sultan II. Murad ise, Selânik'den sonra İstanbul'un da Venediklilere teslim edilmesinden çekindiği için 22 Şubat 1424'te İmparator ile bir barış anlaşması imzalamayı tercih etmiştir. Bu anlaşmaya göre, İmparator II. Manuel Palaiologos, Osmanlılara yıllık 300.000 akçe haraç ödemeyi ve Misivri, Terkos hisarlarının dışında 1402 yılından sonra almış olduğu yerleri geri vermeyi kabul ediyordu. 1423 - 1430 yılları arasında süren Osmanlı - Venedik savaşı boyunca iki taraf da müttefikler bulmaya çalışmışlardır.¹⁴

Venedik'li yöneticilerin Selânik'i teslim alırlarken yapmış oldukları anlaşma şartlarını yerine getirmediği için, Selânik halkının durumu gün geçtikçe daha da kötüleşmişti. 1425 ve 1429 yıllarında Selâniklilerin Venedik'e göndermiş oldukları elçilerin raporlarından¹⁵ anlaşıldığına göre, yiyecek ve teçhizat sıkıntısı içinde olan halk, ağır vergiler altında eziliyor, kimi zamanda borçlarını ödeyemedikleri için tutuklanıyordu. 12 asilden oluşan Selânik Meclisi'nin toplanmadığı, kentin ileri gelenlerinin ve askerlerin maaşlarının ödenmediği, keşiş ve papazların tutuklanmalarına varacak şekilde halkın dinsel duygularının hiçe sayıldığı da bu raporlar ile ortaya çıkmaktadır. Bu nedenlerle zaman zaman Selâniklilerden bir kısmının kenti kuşatan Türkler tarafına kaçtıkları konusunda Venedik kaynakları ile Başpiskopos Simeon'un eserinden bilgi sahibi oluyoruz.¹⁶

Selânik'in kuşatılması ve fetih olayını yaşamış hatta bir ara esir düşmüş olan J. Anagnostis, "*Diigisis*" adlı kroniğinde,¹⁷ "Kent, Lâtin (Venedik) bas-kısından çok çekti, hergün her taraftan bize şikayetler geliyor ve yöneticilere

¹⁴ Osmanlı Venedik Savaşı'nın safhaları için bkz. M. Delilbaşı, *Osmanlı-Venedik Savaşı*, s. 573-588.

¹⁵ *Mertzios*, aynı eser, s. 46-60; 72-87; *Thiriet*, *Régestes*, II, 229-230; 263-264; Ayrıca, bkz. M. Delilbaşı; *Osmanlı - Venedik Savaşı*, s. 581-586.

¹⁶ *Balfour*, aynı eser, s. 172-173.

¹⁷ J. Anagnostis'in 22 bölümden oluşan *Diigisis* adlı Kroniği'nin 13-22. bölümlerinin bir başkası tarafından yazıldığı sorunu henüz bir çözüme ulaşmamıştır. Kroniğin tamamı aynı kişi ya da iki değişik kişi tarafından yazılmış olsun, her iki yazar da olaylara tanık olmuştur. Bu konuya ilişkin tartışmalar için bkz. *Vryonis*, aynı makale, 283-287.

karşı nasıl ayaklanılacağı konusunda plânlar yapıyordu. Fakat, bizi bu felâketlerden kurtaracak hiçbir çare bulunamıyordu. Türkler de birçok defa kendilerine elçi gönderen Lâtinlerle anlaşmak istemiyorlardı. Bizim de sayımız çok az kaldığı için istediğimiz gibi hareket etmekten yoksunduk, ayrıca aramızda düşünce ayrılıkları olduğu için birlikte hareket etmemizde imkânsızdı”,¹⁸ şeklindeki ifadesiyle Selânik'in içinde bulunduğu durumu açıklamaktadır.

Sultan II. Murad, 1426 - 1428 yılları arasında antlaşma yapmak isteyen Fantin Micheal, Andrea Mocenigo ve Jacomo Dandola adındaki Venedik Elçilerini geri çevirmiştir. Venedik yöneticileri ise, kenti teslim almalarından sonra içlerinde Despot Andronikos'un da bulunduğu komplonun¹⁹ ortaya çıkarılmasından sonra halk üzerindeki baskılarını zorbalığa varacak şekilde arttırmış bulunuyorlardı. Yedi yıl süren Osmanlı - Venedik savaşı boyunca, Cumhuriyet için de Selânik'i elde tutma gayretleri oldukça pahalıya mal olmuştur. Venedik'in Selânik için harcamalarını M o r o s i n i , 740.000; Z a n c a r u l o ise 502.000 duka olarak göstermektedirler²⁰ Venedik Senatosundan Selânik'e başta Girit olmak üzere Eğriboz, Korfu, Apulia ve diğer Venedik sömürgelerinden buğday ve erzak sağlanması için kararlar çıkmıştır.²¹ Selânik'in yedi yıl boyunca dayanmasında Venedik sömürgelerinden sağlanan bu erzak yardımının büyük rolü olmuştur. Erzağın halka dağıtımı sırasında yöneticiler tarafından yolsuzluk yapıldığı ve bütün bu baskılara ve yoksulluğa dayanamayan halkın büyük bir kesiminin başka yerlere göç etmeği ve Türklere teslim olmayı yeğledikleri anlaşılıyor. Kentin fethinden 6 ay önce halkı Venediklilere boyun eğmeye teşvik eden Başpiskopos S i m e o n 'un ölmesi de halkın moralinin tamamen bozulmasına neden olmuştur.²²

Sultan II. Murad, Anadolu ve Balkanlarda durumunu kuvvetlendirdikten sonra, Şahruh tehlikesinin uzaklaşmasını da fırsat bilerek 1430 yılının Şubat ayında Selânik'in fethine karar verdi. Sultan 26 Mart Pazar günü Anadolu Beylerbeyi Hamza ve Rumeli Beylerbeyi Sinan'ın kumanda ettiği Osmanlı ordusuyla Selânik önlerine varmış bulunuyordu. A n a g n o s t i s kroniğinde bu olayı şu şekilde anlatır : “τῶν μὲν οὖν δὴ Πλειόνων δυσχεραίνόντων ὅτι μὴ σφίσιν εἴην προδοῦναι τήν

¹⁸ J. Anagnostis, *Düğisis*, çev. M. Delilbaşı, s. 28-29

¹⁹ M. Delilbaşı, *Osmanlı-Venedik Savaşı*, s. 575-576.

²⁰ S. Vryonis, aynı makale, s. 310.

²¹ Venedik Senatosu kararları için bkz. Mertzios, aynı eser. s. 64-65.

²² J. Anagnostis, *Düğisis*, çev. M. Delilbaşı, s. 29-30.

πόλιν τοῖς τούρκοις (δεδιότων ῥίως ὁ γεγονεν ὕστερον), ἀγγελος ἦκε τὸν μουράτην ἐφ ἡμᾶς κερκινῆσθαι μηνύων, Πλείστον ὄσον στρατον συναγειραντα καὶ διὰ πάντων καλῶς παρεσκευασμένον” Halkın büyük bir kesimi istedikleri halde Selânik’e ihanet edemiyorlardı -belkide sonradan olanlardan korktukları için- o sırada bir haberci Murad’ın, kalabalık ve iyi techiz edilmiş bir ordu toplayarak hareket ettiği haberini verdi.²³ Aşık Paşa-zâde ve Neşrî tarihlerinde ise bu olay şu şekilde nakledilir : “rivayet ederler ki, birgün Sultan Murad Vezirlerine eyitti. Şol Selânik dedikleri şehir ırak - mıdır? dedi. Vezirler eyittiler, Sultan’ımın göçü ile Serez’den öte dört göç ancak vardır. Hünkar eyitti : Tanrı kulları ya ne durursunuz. Tez sefer yarağın görün. Toplar, tüfekler götürüp ve hem Gelibolu’dan gemiler getirip, niyet-i gazâ deyip, varıp Selânik hisarına düştüler.”²⁴

Selânik’i kuşatan Türk ordusunun 190.000 civarında olduğu hakkında Eğriboz kumandanlarının Selânik’in Türklerin eline geçmesini açıklayan 2 Nisan 1430 tarihli raporu bilgi vermektedir.²⁵ Yine bu rapordan öğrendiğimize göre, 17 Mart’ta Venedik, kentin savunma önlemlerini arttırmak için Antonio Diedo kumandasında üç kadirgayı Selânik’e göndermiştir. Anagnostis kroniğinde, Venediklilerin Osmanlı ordusunun kente yaklaştığı bilgisini getiren ilk haberciye inanmadıklarını, bir başka habercinin de aynı bilgileri ulaştırmasından sonra hazırlıklara giriştiklerini ayrıntılı bir şekilde anlatır.²⁶ Venedikliler, kentin savunması için surları kontrol ettiklerinde, 2-3 mazgalda ancak bir askerin bulunduğunu ve çoğunun silahlarını yoksulluktan sattıkları için savaşa hazırlıklı olmadıklarını görmüşlerdir. Bir süre sonra üçüncü bir haberci Sultan Murad’ın Selânik’in 25 Klm. kuzey - doğusunda bulunan Lânkada mevkiine vardığını, geniş olan ovanın bu kadar fazla askeri alamıyacağı haberini getirdiğini nakleden Anagnostis, Sultan Murad’ın kenti barış yoluyla ele geçirmek için sarfettiği gayretler konusunda da ilginç bilgiler vermektedir. Yukarıda söz konusu edildiği üzere, Osmanlılar *İslam Hukuku*’na göre bir kente savaş açmadan önce halkı üç defa amân dilemeye davet ederlerdi. Anagnostis ise, Sultan Murad’ın önce savaş

²³ J. Anagnostis, *Diğisis*, yay. J. Tsaras, s. 12; çev. M. Delilbaşı, s. 30.

²⁴ Aşık Paşa-zâde, yay. Giese, Leipzig, 1929, s. 106; Neşrî, *Kitab-ı Cihannüma*, yay. F.R. Unat-M.A. Köymen, c. II, Ankara, s. 610.

²⁵ Eğriboz kumandanlarının Venedik’e yazmış oldukları bu rapor, 17 Mart’ta Selânik’e gelen 3 Venedik kadirgasının komutanı Antonio Diedo’nun 2 Nisan’da Eğriboz kumandanlarına vermiş olduğu bilgilere dayandığı için son derece önemli bir kaynaktır. Rapor için bkz. Mertziş, aynı eser, s. 90.

²⁶ J. Anagnostis, *Diğisis*, Çev. M. Delilbaşı, s. 30-31.

açmak istemiyerek halkı teslim olmaya çağırmasını kendisine göre şöyle yorumlamaktadır : (VI. Bölüm) “Murad, sonradan cereyan eden olayların olmaması ve kentin kötü bir şekilde zaptedilmemesi için, biz Selâniklilere ilk önce dostluk göstermenin ve iyi sözler söylemenin gerekli olduğunu düşündü. Murad, sözleriyle kentin baş egeceğini ve savaş açmadan teslim olacağı umudunu besliyordu. Bunu da şu iki sebepten dolayı yapmıştır. Birincisi; onbinlerce askerinin savaşmaması, ikincisi de; eğer savaşı kaybederse kente girmesi için acele edilmesini söyleyenlerin sözlerine uymuş olmasından dolayı pişmanlık duymaması için”. Anagnostis’den başka Ducas, Chalcocondyles, Sphranzes, Kritobulos gibi diğer Bizans tarihçileri de eserlerinde Osmanlıların fetih politikalarına ilişkin bilgiler vermektedirler. Bu kaynaklara göre Sultan II. Mehmed tarafından İstanbul’un ve Trabzon’un fethi sırasında da aynı politika izlenmiştir.²⁷

Anagnostis, daha sonra Sultan Murad’ın, Selâniklilerin teslim olmalarını sağlamak ve Venedik’li yöneticilere karşı ayaklanmaya teşvik etmek için başka kentlerden bilgili Hıristiyanlar gönderdiğini fakat onların atılan oklar yüzünden kaleye yaklaşamadıklarını anlatır. Bunun üzerine Sultan Murad, kentin herbir yandan kuşatılması emrini vermiş, kendisi de Akropol’un karşısında ordugâhını kurmuştur. Savunma hazırlıklarında bulunan Venedikliler ise, Selâniklilere güvenmedikleri için “τσεταριός” (çetarios) adı verilen çeteleri muhafız olarak Rum askerlerinin aralarına yerleştirmişler ve ihanet edecek olanlara da ölüm cezası verecekleri tehdidinde bulunmuşlardır.²⁸

8. bölümde Anagnostis, Sultan Murad’ın Selânik’e yaklaşır yaklaşmaz hücum edeceğini sandığını, halbuki, Sultan’ın böyle davranmadığını şu şekilde ifade eder. “Murad, bir süre dinlendikten ve kentin çevresini gözetledikten sonra, teslim olmamız için elçi göndererek özgürlük ve bazı imtiyazlar vaat etti. Ayrıca, ona boyun eğmediğimiz takdirde bizleri cezalandıracağı tehdidinde bulundu”. Kroniğin 9. bölümünde Türklerin

²⁷ Sultan II. Mehmed’in İstanbul’da izlemiş olduğu politika için bkz. H. İnalcık, *The Policy of Mehmed II toward the Greek population of Istanbul and the Byzantine Buildings of the city*, *Dumbarton Oaks Paper* 23/24 (1970) 231/249; Trabzon için bkz. H. Lowry, *Trabzon Şehrinin İslâmlaşma ve Türkleşmesi* (1461-1583) İstanbul, 1981.

²⁸ Anagnostis, Diigisis, çev. M. Delilbaşı, s. 33 Hammer, (Devlet-i Osmaniye Tarihi Çev. Ata, I, İst. 1329 s. 189) Çetariosların diğer ülkelerden toplanan ücretli asker olduğu görüşündedir; K. A. Aleksandris, *Ἡ θαλασσία δύναμις εἰς τὴν ἰστορίαν τῆς βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας* (Atina, 1956, s. 462) ise bu çetelerin hapishanelerden serbest bırakılmış olan caniler olduğu kanısındadır.

halkın teslim olması için *amân* dilemelerini teklif eden mektupları oklarla içeri attıkları, Selâniklilerin ise, Venediklilerden korktukları için teslim olmadıkları anlatılır. “Murad, içerdekilerin itaatsizliklerinden ve direnmelerinden değil, işte bu nedenle savaş açmaya mecbur oldu.”²⁹ şeklinde kronik yazarı tarafından yapılan açıklama, halkın, Venediklilerin baskısıyla kenti teslim etmediklerini ve savaşı açmaya mecbur kaldıklarını göstermektedir. Selânik'te Sultan II. Murad'ı savaş açmaya zorlayan şartlar, II. Mehmed'in İstanbul'u alırken karşılaştığı durumla benzerlik göstermektedir. Fetihden önce üç defa İstanbullulara teslim olmaları çağrısında bulunan Fatih, fetihden sonra huzuruna Megadux Lucas Notaras'ı çağırması ve İmparator'u niçin teslim olmaya ikna etmediğini sormuştur. Şayet teslim olsalardı bütün zarar ve ziyandan kurtulmuş olacaklarını da kızarak ilâve etmiştir. Megadux ise, kendilerinin gerçekten teslim olmayı istediklerini fakat, kenti savunan İtalyanların buna rıza göstermedikleri şeklinde cevap vermiştir.³⁰ Gerçekten gerek Selânik, gerekse İstanbul, İtalyan kent Cumhuriyet'lerinin Doğu ticaretleri için kolay kolay vazgeçemeyecekleri can alıcı merkezlerdi.

Anagnostis'in kroniğinde anlatıldığı üzere, kuşatmanın ilk üç gününde savaş hazırlıkları tamamlanmış ve Sultan Murad tarafından halk teslim olmaya davet edilmiştir. Üçüncü gün olan Salı gecesi, surun dış kısmına bazı haberciler gelerek sabaha karşı Sultan Murad'ın karadan ve denizden kesin hücum geçeceğini bildirmişlerdir. Bu sırada, Venediklilerin, limanda bulunan üç kadirganın Türkler tarafından yakılmasını önlemek amacıyla surda bulunan askerlerini geri çekmeleri halk arasında yanlış anlaşılmıştır. Venediklilerin kaçtıklarını sanan Selânik halkı, dehşetli korku ve paniğe kapılarak surları terk etmişlerdir.³¹ Kronik yazarına göre, kentin kısa sürede düşmesinde bu olay önemli rol oynamıştır. Kesin saldırı emrinin verildiği dördüncü günde Selânik karadan ve denizden kuşatılmış ve kente ilk kez surların kuzey-doğusunda en zayıf bölge olan Trigonion'dan girilmiştir. Türk gemilerinin de Selânik önlerinde bulunduğu konusunda Anagnostis'in verdiği bilgiyi, Aşık Paşa-zâde, Neşrî, Behiştî, Hoca Sa'dettin gibi Osmanlı kaynakları da teyit ederler.³² Diigisis'de kaydedildiği üzere, Selânik, savaşın dördüncü günü olan

²⁹ Anagnostis, *Diigisis*, çev. M. Delilbaşı, s. 33-35.

³⁰ H. İncalcık, *The Policy of Mehmed II*, s. 231-232.

³¹ Anagnostis, *Diigisis*, çev. M. Delilbaşı, s. 36.

³² Anagnostis aynı yer; Aşık-Paşa-zâde, *Tevarih-i Al-i Osman*, Giese, s. 106; Neşrî *Kitab- Cihannüma*, II, 611; Behiştî, *Tevarih-i Âl-i Osman* (British Museum yazması); Ayrıca bkz. M. Delilbaşı; *Osmanlı Venedik Savaşı*, s. 587.

29 Mart 6938 (1430) Çarşamba günü Osmanlı egemenliği altına girmiştir.³³

Fetihden sonra Selânikliler sığınacak yer ararlarken, Venedik yöneticilerinin bir kısmı limanda Samarra adı verilen kuleye sığınmışlar ve buradan kadırgalara binerek kaçmışlardır. Antonio Dieodo'da üç kadırğa ile birlikte Eğriboz'a kaçmıştır. Venediklilerden savaşta ölenler, esir düşenler ya da kaçmayı başaranlar hakkında Venedik kaynakları ayrıntılı bilgi vermektedir.³⁴

Sultan II. Murad, önemli bir ticaret merkezi olan Selânik'i, gerek kentin maddi kaynaklarına zarar vermemek, gerekse kendi askerlerini korumak amacıyla savaşız ele geçirebilmek için çok gayret sarfetmiştir. Ancak, *İslam Hukuku*'na göre üç defa teslim olmaları çağrısına olumlu cevap alamaması üzerine savaş açmak zorunda kalmıştır. Sultan Murad, her şeyden önce kentte İslâm Hukuku'nun hükümlerini yerine getirmiştir. Zorla alınan Selânik'te şeriat kurallarına göre halk tutsak; toprak ve emlak Devlet malı sayılmış, yağmaya müsaade edilmiştir. *Fıkıh*'a göre, ele geçen taşınabilir malların paylaşılmasında beşte bir hisse *İmam*'a, yani Devlet'e ait oluyordu; geri kalan beşte dört hisse savaşçılar arasında paylaşıyordu. Kent ister savaş ister barış yoluyla alınsın, toprak yine Devlet'e aitti.³⁵

Sultan Murad, kesin hücum emrini verdiği dördüncü gün askerlerin şevkini artırmak için yağmaya müsaade etmiştir. Aşık Paşa-zâde'ye göre, yağma kararının alınmasını teşvik eden, Evrenos oğlu Ali Bey'dir.³⁶ Fetihden sonradan halkın servetini kilise ve manastırlara gizlemesi nedeniyle başta kentin koruyucu Aziz'i Aya Dimitrius ve Aya Theodora'nın mezarları olmak üzere bazı kilise ve manastırlar yağma edilmiştir. Buna rağmen Aya Dimitrius Kilisesinin 1492-1493 yılına kadar Hıristiyanların elinde kaldığı bilinmektedir. II. Bayezid tarafından Cami'ye çevrilen Kilise, Kasımiye Camii adını almıştır.³⁷

³³ Anagnostis, *Düğisis*, çev. M. Delilbaşı, s. 39-40

³⁴ Mertziös, *aynı eser*, 89-92; krş. S. Vryonis, *aynı makale*, s. 310.

³⁵ M. Khadduri- H. J. Liebesny, *aynı eser*, 349-372; H. İnalçık, *The Policy of Mehmed II*, s. 232-233

³⁶ Aşık-Paşa-zâde, Giese, s. 106.

³⁷ S. Eyice, *Yunanistan'da, Türk Mimari Eserleri* Türkiyat Mecmuası, XI (1954) 166; M.c. Kiel, *Notes on some Turkish Monuments in Thessaloniki*, Balkan Studies 2 (1970) 142-143; Ayrıca krş. Türk İdaresi altında Selânik'in topoğrafyası için önemli bir eser olan V. Dimitriadis, *Τοπογραφία τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας*, Thessaloniki, 1983. Kasımiye camii için bkz. s. 292-294.

Diğisis'in 14. bölümünde “bizleri kadın ve çocuklar da dahil olmak üzere 7000 kişi saydıktan sonra ordugâha sevkedip, bağlı olarak çadırlara koydular ve her birimize değer biçtiler” şeklinde kronik yazarının ifadesinden, yazarın kendisi de dahil olmak üzere 7000 Selâniklinin tutsak alındığı anlaşılıyor.³⁸ Fetihden sonraki olayları biraz abartarak anlatan yazar, kroniğinin 17. bölümünde Sultan Murad'ın yağma ve tahribata uzun süre izin vermediğini, evleri aralarında bölüşen ve bunları ömürleri boyunca kullanacaklarını ümit eden askerlerini zorla dışarı attığını, kentin ise, kendisine ait olduğunu söylediğini kaydeder.³⁹ Bu Bizans kaynağında da belirttiği üzere, şeriat kurallarını uygulayan Sultan Murad, toprak ve emlak beyt-ül-mâl'e yani Devlet'e ait sayıldığı için bu şekilde davranmıştır. Her ne kadar Selânik zorla ele geçirilmişse de Sultan, Gallikos nehri kenarında bulunduğu sırada yıkılan yerlerin onarılması ve kentin yeniden kurulması emrini vermiştir. Behiştî ve Hoca Sa'deddîn'de Sultan'ın Selânik'i yeniden inşa etmek kararını aldığını yazarak *Diğisis*'de verilen bilgileri doğrularlar.⁴⁰ Bu arada fidyelerini ödeyen tutsakların serbest bırakılmasını isteyen Sultan, ileri gelenlerin fidyelerini kendisi ödemek suretiyle özgürlüklerine kavuşmalarını sağlamıştır. Tutsakların bir kısmının fidyesi ise, Sırp Kralı Brankoviç tarafından ödenmiştir. Fidyelerini ödeyemeyenler ise, kent dışına sürülmüşlerdir.⁴¹

Sultan Murad, Gallikos'dan Vardar kıyısına geldikten sonra ordusunun bir kısmını Yanya üzerine göndermiştir. Sultan, kenti daha önce terketmiş olan Selâniklilerin geri dönerele mal ve mülklerine yeniden sahip olmaları emrini de burada vermiştir. 18. bölümde kronik yazarı, bu olayı şu şekilde anlatır, “Murad'ın kenti tekrar eski sakinlerine vererek önceki durumuna getirme düşüncesi övgüye değerdi. Bizim kendi günahlarımız engel olmasaydı bu kısa zamanda olacaktı. Murad, insancıl bir düşünceyle kenti yeniden kurmak, halka serbesti vermek ve yukarıda değindiğimiz üzere, daha önce olduğu gibi evlerini ve diğer gayrimenküllerini bağışlayarak güvenlik içinde bunlara sahip olmalarını istedi, sonra yemin ederek muhafızlarına, “tutsakları bağlı olarak eşyaları ile birlikte uzak yerlere götürseydik haksızlık etmiş olacaktık. Şimdi isterseniz onları fidyersiz olarak ya da fidyelerini biz ödeyerek serbest bırakalım,”⁴² dedi. Sultan Murad

³⁸ Anagnostis, *Diğisis*, Çev. M. Delilbaş1, s. 41

³⁹ Anagnostis, aynı eser, s. 44

⁴⁰ HOCA SA'DEDDİN, I, 345; Behiştî, British Museum, Add. 7869.

⁴¹ Ayn. esr., s. 47

⁴² Ayn. esr., 45-46

Selânik'te bu önlemleri aldıktan sonra Venedik idaresi zamanında kenti terk etmiş olanlarla birlikte, fidyesi ödenerek serbest bırakılmış olanlar da geri dönmüşlerdir. Kronik yazarına göre Selânik'e geri dönenler 1000 kişi kadardı ve kentte bulunan Türkler'le beraber sayıları yaklaşık 2000'i buluyordu. "Selânik'te herşey düzene girmeye halkın nüfusu tekrar artmayı ve kent yeniden inşa edilmeye başlandı. Despot seçildi, Kilise tekrar teşkilatlandı ve eski düzenine kavuştu. Keşişler tekrar manastırlarındaki görevlerine döndüler. Hepimiz bu durumdan umutluyduk. Kısacası, işgal sırasında bize yapılan kötülükleri unutmaya başlamış bu yapılan beklemediğimiz şeylerden sevinç duyarken ve kentin mutlu dönemlerine kavuşacağını umarken, tam o zaman bizdeki bir ata sözüne göre *ip koştı* ve bütün umutlarımız boşa çıktı" diyen kronik yazarı, kentin fethinden 2-3 yıl sonra Sultan Murad'ın geri döndüğünü ve kentte aldığı önlemler hakkında şu açıklamaları yapmaktadır.

"Selânik'e tekrar dönen Murad, (şehrin zaptından sonra ikinci veya üçüncü yıl olduğunu zannediyorum) kenti daha iyi görmek ve incelemek, güzelliklerinden faydalanmak, atası gibi (o da Selânik'e hâkim olarak bir çok iyiliklerle mükafatlandırılmıştı) cömertce büyük armağanlar ihsan etmek fikrini taşıyordu. Böylece bu fikirle gelmiş olmasına rağmen, kötü tavsiyelere uyarak pişman olup ilk fikrini değiştirdi ve zaptedildiğimiz zaman yapmadıklarını şimdi yapmaya başladı.

Murad, kentin her tarafını görüp dinlenmek, sahip olduğu nimetlerden yararlanmak ve bize iyilikler bahşedeceğine hepimizi inandırmıştı. Fakat, insanın rüyasında görse inanamayacağı bir karar aldı. Bu karar, ilk önce bütün manastır ve kiliselerimizi ellerimizden almak ve onların bütün gelirlerinden, mal ve mülklerinden mahrum bırakarak bizi zor duruma sokmak idi. Bu da çok vakit geçmeden vuku buldu. Daha sonra bütün evlerin ve daha kentin neyi varsa, orada olanların ve olmayanların mülklerinin ayrı ayrı hesap edilip kaydedilmesini emretti. Terkedip gidenlerin evlerini onları zaptedenlerin alması hususunda bir karar aldı veya ona öyle tavsiye ettiler. Fakat bu tam olarak tatbik edilemedi. Orada bulunmayanların evlerinin bir kısmı sonradan gelecekler için muhafaza edilmesi, bir kısmı da isteyerek veya zorla Selânik'te yerleşmeye gelecek Türklere ayrılması konusunda emir verildi ve bu böyle oldu.

Kentin mal ve mülkleri büyük bir dikkatle teker teker yazıldıktan sonra bizden bazıları bu işte çok becerikli göründüler. Bunları kötülük veya kıskançlıklarından yaptıklarını sanıyorum, fermana göre, bunları dik-

katle saydıktan ve ikiye böldükten sonra, o zaman manastırların en büyük ve en güzellerini akrabalarına ve üstün memurlarına armağan etti. Aynı şekilde evlerin en büyük ve güzellerini paylaştılar. Bize ise sadece, Despot çok gayret sarf ettiği için, *Katolik denilen* dört kiliseyi bıraktılar. Bütün diğer evlerin ve kiliselerin, başka yerlerden Selânik'te yaşamayı tercih edenlere ve Yenice'den gelen Türklere verilmesini emretti. Ovalık olan Selânik'in batısında bir günlük mesafede bulunan bu yerde, elverişli olduğundan veya ilk yerleşme merkezi olarak acele ile seçilmiş olmasından dolayı bir çok Türk oturuyordu. Murad'ın, Selânik'te ikâmet ederken bu yere gezinmek veya vahşi hayvanları avlamak için nasıl gittiğini bilmiyorum. Yenice'de oturanlara süratle buradan kalkarak Selânik'te yerleşmelerini ve burasını boşaltmaları emrini verdi. Emrin uygulanması için görevlendirilenler, Murad kent'ten ayrılır ayrılmaz bütün arzularıyla bunu yerine getirdiler. Yenice'ye gittiler ve orada bulunan Türkleri ikna etmekten ziyade zorla, Selânik'e taşıdılar ve emre göre onlara kendi evleri yerine başka evler verdiler. Zannediyorum ki Murad, iki sebepten dolayı; birincisi, Selânik'in deniz kenarında olması ve çok insana ihtiyaç göstermesi nedeniyle daha iyi korunmasını sağlamak. İkincisi de, çeşitli malların bulunduğu zengin bir pazar olan kentin ticaret nedeniyle de kolayca gelişebileceğini düşündüğü için böyle bir emir verdi.”⁴³

*Düğisis'*in 20. bölümünde verilen bu bilgilerden anlaşılacağı üzere, 1432-1433 yıllarında Sultan II. Murad, Selânik'e ikinci kez geldiği zaman kentte hemen tahrir yaptırmıştır. Osmanlılar fetihlerinin ilk yıllarından itibaren ilhak ettikleri ülkeleri tahriri tâbi tutarak tımar sistemini uygulamışlardır.⁴⁴ Bu tahrir sırasında Grek kâtiplerinde kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Selânik'in fethinden sonra yapılan tahrir acaba bütün Rumeli'yi kapsamakta mıydı? Bu soru ilk kez H. İnalçık⁴⁵ tarafından ortaya atılmış daha sonra E. Zachariadou tarafından Aynaroz Manastırı (St. Athos) ve Kastamonitou Manastırındaki bazı belgelere dayanılarak bu tahririn Aynaroz ve Rumeli'nin büyük bir kısmını içine aldığı ileri sürülmüştür.⁴⁶

Tahrirden sonra ikinci aşama olarak, nüfusu arttırmak, harap olmuş ülkeyi yeniden canlandırmak ve güvenliği sağlamak gibi sosyal, ekonomik

⁴³ Ayn. esr., s. 47-49.

⁴⁴ Tahrir hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. H. İnalçık, *Hicri 835 tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara, 1954. s. I-XXXVI.

⁴⁵ H. İnalçık, a.g.e. s. XVIII.

⁴⁶ E. Zachariadou, *Ottoman Documents from Archives of Dionysiou* (Mounth Athos) 1495-1520, Südest - Forschungen XXX (1971) 1-35. s. 25.

ve politik amaçlarla sürgün politikası uygulanırdı.⁴⁷ Venedik yönetiminin başından itibaren nüfusu azalan ve önemli bir ticaret merkezi olan Selânik'e Vardar Yenicesi'nden Türk nüfus getirilerek yerleştirilmiştir. Burada uygulanan sürgün politikası hakkında Anagnostis, Dukas gibi Bizans kaynaklarının dışında Aşık Paşa-zâde, Neşrî, Hoca Sa'adeddin gibi Osmanlı kronikleri de bilgi verirler.⁴⁸ Sultan II. Mehmed tarafından da İstanbul'un fethinden sonra yeni Başkent'in *şenlendirilmesine* karar verilmiş ve 1453 Eylül alına kadar Anadolu ve Rumeli'den 5.000 aile İstanbul'a sürgün olarak gönderilmiştir. Ayrıca Selânik'te olduğu gibi fidyelerini ödeyen ve belirli bir sürede kente geri dönen Rumlara evler tahsis edilmiş ve vergiden muaf tutulmuşlardır. Fetih sırasında devlet malı ilân edilen emlak, başlangıçta oturmak isteyenlere parasız mülk olarak bağışlanmış, fakat sonra arsalar devlet malı sayıldığından üzerlerine mukâta'a (kira) konmuştur. Bu uygulama özellikle Müslüman halk arasında hoşnutsuzluğa neden olduğundan bir süre sonra kaldırılmıştır.⁴⁹ Sultan II. Murad'ın Selânik'e ikinci kez gelişinde uyguladığı tahrir ve sürgün politikası ise Rum Halkını hayal kırıklığına uğratmıştır. Kronik yazarının, manastır ve kiliselerin ellerinden alınarak mal ve mülklerinden mahrum bırakıldıkları şeklindeki kaydını ise şüphyle karşılıyoruz. Burada iki ihtimal vardır. Birincisi; fetihden sonra mülk ya da vakıf olarak çıkmış toprakların mirîye çevrilmiş olabileceğidir. Daha sonra Fatih'in Rumeli'deki fütuhâtı sırasında yerli, askerî ve yönetici sınıflar mülkiyetindeki toprakları, manastır ve kilise vakıflarını devletin mülkü haline getirdiği bilinmektedir.⁵⁰ Fakat, Sultan Murad'ın da buna benzer bir uygulama yaptığına ilişkin bir husus herhangi bir kaynak tarafından doğrulanmamıştır. İkincisi; Kronik yazarının konuyu abartmış olabileceğidir. Sultan II. Murad'ın, fetihden sonra sadece bir kilise ve bir manastırı camiye çevirmiş olduğu tesbit edilebildiği için ikinci ihtimal üzerinde daha fazla duruyo-

⁴⁷ Osmanlıların sürgün politikası için Ö.L. Barkan, *Osmanlı İmparatorluğunda bir İskân ve Kolonizasyon metodu olarak Sürgünler*, İ. Ü. İkt. Fak. Mec. 11 (1949-1950) 524-569; 13 (1951-1952); 15 (1953-54) 209-237); H. İnalçık, *Ottoman Methods of Conquest*, s. 122-129; H. Lowry; *From the Lesser Wars to the Mightiest War, The Ottoman Conquest and Transformation of Byzantine Urban Centers in the fifteenth Century, Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, ed. by A. Bryer and H. Lowry, Birmingham, 1986.

⁴⁸ Dukas, Bonn, 200-201; Aşık Paşa-zâde, Giese, 10;6; Neşrî II, 610-612; Hoca Sa'adeddin, I, 345.

⁴⁹ H. İnalçık, *The Policy of Mehmed II in Istanbul*, s. 236-242; aynı yazar, *II. Mehmed*, İ. A.

⁵⁰ H. İnalçık, *II. Mehmed*, İ. A.

ruz. *Diğisis*'in 16. bölümünde anlatıldığı üzere, fetihten hemen sonra Sultan, Ahropietos kilisesini “zaferi ve fethi sembolize etmek için”, Prodro-mos manastırını ise, “yıllar önce Selânik'in Türkler tarafından fethedilmiş olduğunu belirtmek amacıyla” cami haline çevirmiştir⁵¹ Kronikte Hıristi-yanların elinde bırakılmış olan dört “Katolik” Kilisesinden de söz edilmektedir. Bunlar, Aya Dimitrius, Aya Sofya, Aya Giorgi ve Aya Paraskevi Ki-liseleridir. Bu kiliselerin dışında Kronik yazarının belirtmediği Aya Katha-rinos, Aya Panteleimon, Vlatadon, Nikolaos Orfanos, Aya Theodora, Aya Minas, Nea Moni - Hypomimneskon, Aya Photine, Sotir, Isaak kilise ve manastırlarının fetihten sonra Hıristiyanların ellerinde kaldığı bilinmekte-dir.⁵²

Fetihten sonra, kilisenin teşkilâtlandığını ve bir de Başpiskopos tayin edildiğini *Diğisis*'ten öğreniyoruz. Seçilen ilk Başpiskopos'un adının Grigo-rios olduğu 1455 yılında Başpiskopos Methodios'un, Aya Paraskevi Kilise-si'nin bakımı, ayin ve kandil yakma işleriyle meşgul olmaları için 1432 yı-lında Başpiskopos Grigorios tarafından görevlendirilen Kastoryalı Odigitri-anos ve iki oğlu Dimitris ve Ioannis'in görevlerini devam ettirmelerini onay-lanan bir mektubundan anlaşılmaktadır.⁵³ Başpiskopos Methodios'un mektubundan ayrıca 1432 yılında Aya Paraskevi kilisesinin bakıma muh-taç olduğu da anlaşılıyor. Fetihten hemen sonra yeterince din adamı bula-mayan bazı manastır ve kiliseler, harap ve bakımsız durumda kalmışlar-dır.⁵⁴ Bununla birlikte, Selânik kuzeydoğusunda bulunan Vlatadon Manas-tırı rahiplerinin II. Murad'ın kenti ele geçirmesinden sonra durumlarını muhafaza ederek imtiyazlar aldıkları da bilinmektedir. Onaltıncı yüzyılda İstanbul Patrikliği'nin “Megas Logothetis” i olan Hieraks'ın manzum kro-niğinde,⁵⁵ kuşatma sırasında, bu Manastırda bulunan din adamlarının Sultan Murad'a yardımcı olmak istedikleri ve kente su sağlayan Hortait-tis'in su borularını kesmesi için yol gösterdikleri şeklinde bir kayıt bulun-maktadır. Kronikte ayrıca fetihten sonra Sultan Murad'ın rahipleri koru-

⁵¹ J. Anagnostis, *Diğisis*, çev. M. Delilbaşı, s. 48. “Katolik” kilise, her Pazar munta-zam ayin yapan kiliselere denilir.

⁵² Mc. Kiel, *aynı makale*, s. 128-129; S. Vryonis; *aynı makale*, 314-315.

⁵³ A. Vakalopoulos, *Συμβολή εις την ιστορίαν της Θεσσαλονίκης μικτών την αι λωσιν αυ της του 1430 υπό των Τούρκων* (Türkler tarafından fethinden kısa bir sonraki Selânik Tarihine Katkı) 20 (1936) s. 14; J. Tsaras, *Διήγησις*, s. 16-17.

⁵⁴ S. Vryonis, *aynı makale*, s. 315-320.

⁵⁵ Sathas, Hieraks, *χρονικόν ηερὶ της Τούρκων βασιλείας*, I, Venetia, 1872. 256-257.

mak için bir çavuşu muhafız olarak koyduğu ve eski rahiplerin anısına manastır kesişlerinin vergiden muaf oldukları ifade edilmektedir. Hieraks tarafından aktarılan bu bilgi, başka bir kaynakta geçmediği için doğruluğu hakkında bir açıklık getirilememiştir. Çavuş Manastırı olarak da adlandırılan Manastır kesişlerinin kuşatma sırasında Türk tarafı olan gurubun başında oldukları ve II. Murad'dan itibaren imtiyazlar elde ederek bazı vergilerden muaf olduklarını gösteren belgeler bulunmaktadır.⁵⁶ Ocak 1446 tarihli II. Mehmed tarafından Edirne'den gönderilen bir fermanla, Manastır kesişleri için 20 mudluk arazi verilmiş tüm vergilerden muaf tutulmuşlardır. Bu imtiyazlar 1486'da II. Bayezid tarafından da yenilenmiştir. 1513 yılında Sultan Selim tarafından gönderilen fermanla, Sultan II. Murad ve II. Bayezid tarafından verilen imtiyazların kendisi tarafından da tecdid edildiği bildirilmiştir.⁵⁷

Vlatadon manastırının bu imtiyazlı durumu, Osmanlıların Makedonya'da ilk fetihlerinden itibaren manastır ve kiliselere uyguladıkları genel politikayı yansıtmaktadır. Elizabeth Zachariadou tarafından yayınlanmış olan I. Murad (1372/73), Musa Çelebi (1412) ve I. Mehmed'in (1419) Prodromos Manastırına vermiş oldukları beratlar, Manastırın mülklerine dokunulmadığını; vergilerden muaf tutulduğunu göstermekte ve Osmanlıların Makedonya'daki uygulamaları hakkında açık bir fikir vermektedir.⁵⁸

1430'dan 1912 yılına değin Osmanlı egemenliğinde kalan Selânik'in fetihten sonra ilk elli yılda Bizans'lı görünümünde fazla bir değişiklik olmadığı, Hıristiyan mahallelerin eski isimlerini muhafaza ettikleri, birkaç kilisenin dışında kilise ve manastırlarını da rum halkın elinde kaldığı görülmektedir.⁵⁹ Kent'te 1432/33 yılında Sultan II. Murad tarafından ya-

⁵⁶ Vlatadon Manastırı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. I. A. Stogioglou, *Ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πατριαρχικῇ μονῇ* (Selânik'te Vlatadon Patriklik Manastırı) Thessaloniki, 1971.

⁵⁷ Manastıra II. Mehmed tarafından verilen ferman için bkz. F. Babinger, *Von Amurath zu Amurath*, Oriens III, 1950; II. Bayezid'in fermanı için bkz. Vasdravellis, *Ἀνέκδοτον φερμανιον τῆς μονῆς βλαττάδων τον ἔτου 1486*, *Makedonika*, IV (1955-60) 533-535. Sultan Selim'in fermanı için bkz. Vasdravellis, *Ἱστορικὰ ἀρχεῖα μακεδονίας Ἀρχεῖον μονῆς Βλαττάδων*, Thessaloniki, 1955, s. 2. Ayrıca krs. Stogioglou, *αἰνι eser*, 157-173.

⁵⁸ E. ZACHARIADOU, *Early Ottoman Documents of the Prodromos Monastery* (Serres), *Südost Forschungen XXVIII* (1969) 1-12.

⁵⁹ H. Lowry, *Portrait of a City : The Population and Topography of Ottoman Selânik* (Thessaloniki) in the year 1478, *Δίπτυχα* (1980/81) 254-292.

pılan tahririn defteri günümüze ulaşmamıştır. Nefs-i Selânik'e ait en eski defter olan İstanbul Başbakanlık Arşivinde h. 883-(1478) tarihli mufassal tahrir defteri H. L o w r y tarafından "*Portrait of a City*" adlı makalede değerlendirilmiştir. 1478 tarihli deftere göre fetihten 48 yıl sonra kentin % 58.5 ini Hıristiyan % 41.5 ini Müslüman nüfus oluşturmaktadır. Onbeşinci yüzyılın sonlarından itibaren önemli miktarda Musevi nüfusun kentte yerleşmesiyle Selânik'in demografik durumu büyük ölçüde değişmiştir.

H. L o w r y tarafından "*Portrait of a City*"de verilen 1478, 1500, 1519, 1560 ve 1613 yıllarına ait Selânik'in nüfusu şöyledir;

	Müslüman hane	Hıristiyan hane	Yahudi hane	Toplam hane	Nüfus
1478	862	1.275	—	2.137	10.414
1500	1.715	1.688	754	4.117	20.331
1519	1.374	1.387	3.143	5.904	29.220
1520-66	773 (?)	1.047	2.645	4.465	22.177
1613	1.090	561	2.033	3.684	18.420

Bugüne kadar yayımlanmamış olan Ankara Tapu Kadastro'da bulunan 186 No.lu H. 975 (1567-1568) tarihli *mufassal Tapu Tahrir defterine* göre;

Cemaat-i Müselmanan hane	: 1245
Mücerred	: 281
Toplam nüfus	: $1245 \times 5 = 6225$
Cemaat-i Gebran hane	: 608
Mücerred	: 942
Toplam nüfus	: $608 \times 5 = 3040$
Cemaat-ı Yahudiyân hane	: 2950
Mücerred	: 2268
Toplam nüfus	: $2950 \times 5 = 14750$
Toplam kent nüfusu	: 24015

Böylece, Selânik'te fetihten sonra yapılan ilk tahrirden Hıristiyanlar kent nüfusunun çoğunluğunu oluşturmakla beraber, fetihten 137 yıl sonra

yapılan tahrirde Museviler nüfusun % 61 ini; Müslümanlar % 26 ini Hıristiyanlar ise % 13 ini oluşturmaktadır. Selânik'in bu demografik tablosunun çizilmesinde,

a) Gerek Bizans, gerekse Osmanlı dönemlerinde önemli bir ithalat ve ihracat limanı olması;

b) Savaşla alındığı için kentte hemen sürgün politikasının uygulanmış olması;

c) 1490 yılından sonra başta İspanya olmak üzere İtalya ve Almanya gibi Avrupa'nın Katolik ülkelerinden kovulmuş olan Yahudilerin Osmanlı topraklarında emin bir sığınak bulmuş olmaları önemli rol oynamıştır. Onaltıncı yüzyılın başında kent nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Yahudiler, Osmanlıların zimmî statüsünü kabul etmiş Gayrîmüslimlere tanıdıkları bütün imtiyazlardan yararlanarak Selânik'in ticarî hayatına egemen olmuşlardır.

29 Mart 1430'da zorla alınan Selânik'ten yedi ay sonra Yanya yöneticileri kendiliklerinden teslim olarak kentin anahtarını Sultan Murad'a teslim etmişlerdir. Yanya'nın, Türk egemenliği altında geçmesini anlatmadan önce Kentin tarihine kısaca değineceğiz.

Yanya'nın Zaptı

Yanya, 1204 yılında Lâtinlerin İstanbul'u işgalinden sonra, Mihael Angelos Komnen tarafından kurulan Grek Epir Despotluğu'nun kuzey merkeziydi. Epir'deki Angelos sülâlesi XIV. yüzyılın başında kuvvetini kaybetmiş, 1318 yılında Despot Thomas, kardeşinin kocası Kefalonya Kontu Nicholas Orsini tarafından öldürülmüştü. Nicholas, Thomas'ın dul eşiyle evlenmek suretiyle Epir Despotluğu'na hâkim olmuş ve böylece idare Kefalonyalı İtalyan Kontlarının sülâlesine geçmişti. Bizans'da 1321 yılında II. Andronikos ile torunu III. Andronikos arasında patlak veren iç savaş sonunda, 1204'den sonra kopmuş olan Kuzey Yunanistan eyaletleri, bağımsızlık girişiminde bulundular. 1323'de kardeşi Nicholas'ı öldüren II. Johannes Orsini, önce İmparatorla anlaşarak ondan Despot ünvanını almış ve daha sonra Teselya'ya hücum etmiştir. 1335'de Despot Johannes, karısı Anna tarafından zehirlenerek öldürüldüğünden, yerine çocuk yaşta olan oğlu Nikephoros geçirilmiştir. Despina Anna, İmparator'la anlaşma yoluna gitmek istemişse de, Epir'in bağımsızlığına son vermek isteyen III. Andronikos ve Kantakuzenos tarafından 1340 yılında İmparatorluğun

hâkimiyeti sağlanmış ve Johannes Angelos, Epir valisi olarak tâyin edilmiştir.⁶⁰ Bir süre sonra Epir'in Bizans'da J. Kantakuzenos ile İmparator V. Johannes arasındaki iç savaştan da yararlanarak sınırlarını Tuna'dan Ege denizi ve Adriyatik'e kadar genişleten Sırp Despotu Stephan Duşan'ın egemenliğine girdiği görülüyor. (1348)⁶¹. Sırp egemenliği Epir'e Sırp yöneticiler yanında Duşan'ın ordusunda hizmet gören Arnavut yöneticileri de getirmiştir⁶². Sırp valisi Thomas Preliubovich'in öldürülmesinden sonra, valinin Grek olan dul eşi, Floransalı Buondelmonti ile evlenmiş ve Buondelmonti'nin ölümünden sonra da akrabası olan Kefalonya ve Zanta Kontu, Levkada ve Vonitza dükü olan Carlo Tocco Yanya'ya çağırılmıştır. Tocco, Arnavutlar tarafından işgal edilmiş olan Yanya'yı, ancak 1418 yılında ele geçirmeyi başarmıştır.

1429 yılında Carlo Tocco varis bırakmadan ölünce, yeğeni II. Carlo Tocco ile gayrî meşru çocukları arasında bir iç savaş patlak vermiş ve bu iç savaş sırasında beş kardeşten biri olan Memmon, Sultan Murad'dan yardım isteğinde bulunmuştur. Selânik'in alınmasından sonra bir kısım Osmanlı kuvvetleri, isyan halinde bulunan Arnavut Beyleri'nin üzerine hareket ederlerken, Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'da Yanya üzerine yürümüştür.⁶³ Yanya'nın Osmanlı egemenliği altına geçmesi hakkında *Grekçe Epir Kroniği* (χρονικά Ηπείρου) ayrıntılı bilgi vermektedir. Değişik yazmalara dayanarak ve dünyanın yaratılışından başlayarak onsekizinci yüzyılın sonlarına kadar Epir tarihini ilgilendiren olayları içeren Epir Kroniğini ilk defa ondokuzuncu yüzyılda Fransız seyyahı *Pouqueville*, *Voyage dans la Grèce* adlı eserinde yayınlamıştır.⁶⁴ Daha sonra bir kaç kez daha yayınlanan Epir Kroniği uzun yıllar *Proklos* ve *Komninos*'a atfedilmişti.⁶⁵ Onbeşinci yüzyıla yazılmış olan Kroniğin anonim olduğu Yunanlı tarihçi *Vraninos* tarafından tesbit edilmiş ve 1962'de Χρο-

⁶⁰ G. Ostrogorsky, *aynı eser*, 459-460.

⁶¹ Bizans'da 1321-1328; 1341-1347 yılları arasında devam eden iç savaş için bkz. Ostrogorsky, *aynı eser*, 460-490; D. M. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium*, 1261-1453, London, 1972, s. 159-216.

⁶² K. Amantos, 'Η αναγνώρισις ἐνὸ τῶν Μωαμεθανῶν δημοσκευτικῶν δικαιοματῶν τῶν χριστιανῶν καὶ ὁρισμὸς τοῦ Σινὰν Πασᾶ, 'Ηπειροτικά χρονικά 5 (1930) 197-210 (Hristiyanların dinsel Haklarının Müslümanlar tarafından tanınması ve Sinan Paşa'nın Mektubu)

⁶³ Bu dönem Osmanlı tarihi için bkz. H. İnalcık, *II. Murad*, İ.A.

⁶⁴ Pouqueville, *Voyage dans la Grèce*, Paris, I (1829); V (1821).

⁶⁵ Moravcsik, *Byzantino-Turcica*. Berlin, 1958, s. 352.

νικά τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τουρκοκρατουμένης Ηλείου” adı altında Kroniğin yazmaları ve yayınları tanıtılmıştır.⁶⁶

Türk tarihi açısından önemli bilgileri içeren Kroniğin günümüze değin herhangi bir değerlendirmesi yapılmamıştır. Kroniğin üçüncü bölümü, “Başlangıçtan Sultan Murad’ın Hükümdarlığına kadar Osmanlı Sultanlarının kısa bir Tarihi, Yanya’nın Teslimi ve başka Tarihler” adını taşımakta ve bu bölümde, Osman Gazi’den Sultan Murad dönemine kadar meydana gelen olaylar bazı kronolojik hatalarla birlikte çok kısa olarak nakledilmektedir. Sultan II. Murad zamanında Yanya’nın fethi olayı ise, ayrıntılı bir şekilde anlatılmakta ve Sultan Murad’ın Yanyalıları gönderdiği *amannâme* de bu bölümde yer almaktadır.⁶⁷

Kroniğe göre, Yanyalılar, Sultan II. Murad’ın iki defa üzerlerine ordu göndermesi karşısında askerî amaçla Pindus dağlarını ve Epir’in dar geçitlerini kontrol altına almışlardır. Sultan Murad ise, daha Selânik’te iken Yanyalıları teslim olmalarını teklif eden bir *nâme* yollamıştır. Kronik’ten, Sultan II. Murad’ın bu kent halkına savaş açmadan önce şeriat kurallarına göre teslim olmaya davet ettiği anlaşılıyor. II. Murad’dan başka Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa da Yanya yöneticilerine teslim olmalarını teklif eden Grekçe bir *nâme* göndermiştir. Sinan Paşa’nın *nâmesi* bazı eserlerde belirtilmişse⁶⁸ de herhangi bir değerlendirmesi ve Türkçe çevirisi yapılmamıştır. Sultan II. Murad’ın *nâmesi* ise, daha önce belirtildiği üzere dikkatleri çekmemiş ve bugüne kadar tarihçiler tarafından söz konusu edilmemiştir. Sinan Paşa’nın *nâmesini* yayımlayan K. Amantos ise, Yanyalıları Sultan II. Murad ve Sinan Paşa tarafından bir tek *nâme* gönderildiğini kaydetmiştir.⁶⁹ Halbuki, yukarıda değinildiği üzere, Yanyalıları gönderilmiş ayrı ayrı iki *amannâme* bulunmaktadır. Osmanlıların, *zımmî* statüsünü kabul eden *Gayrimüslimlere* tanıdıkları imtiyazları göstermeleri bakımından önemli belge olan bu *nâmleri* Grekçe’den Türkçe’ye çevirmeyi yararlı görüyoruz.

⁶⁶ L. I. Vranoussis, *χροικά Ηλείου*, Ioannina, 1962.

Ayrıca yazar tarafından 1865 yılında Kroniğin Yanya Despotlarından bahseden ikinci bölümünün halk dilinde yazılmış olan bir özeti de *Τό χρονικόν τῶν Ιωαννινῶν καὶ ἀνεκδότου Δημοδῆς Ἐπιτομῆν*, adı altında Atina, 1965’de yayınlanmıştır.

⁶⁷ Pouqueville, *aynı eser*, C.V. s. 272-279; I. Bekker, *Historia Politica et Patriarchia Constantinopoleos*. Epirotica, . Bonnae, 1849. s. 242-246.

⁶⁸ H. İnalcık, *II. Murad*, İ. A.; A. Vakalopoulos, *Origins of the Greek Nation*, New Jersey, 1970. s. 148-149.

⁶⁹ K. Amantos, a.g.e. s. 207.

Sultan II. Murad'ın Yanyahlara Gönderdiği Amannâme

Sultan II. Murad'ın Yanya halkına 1430 yılında gönderdiği *nâmenin* iki değişik metni bulunmaktadır. Metinlerden bir tanesi (I no.lu metin), *Meteor* Manastırında bulunan bir kodeks'de ikinci metin ise *Epir Kroniğ*inde bulunmaktadır.⁷⁰

*c) Metinlerin Çevirisi**I. Metin (Meteor Kodeksinden) :*

Doğu ve Batı'nın Hükümdarı Murad, siz, Yanyalıları yazıyorum; size karşı ordumla yürümemem ve kılıcımla kalenizi almam için beni fazla kızdırmamanızı ve kendi isteğinizle gelmenizi; kalenizi teslim etmenizi ve bana hükümdarınız olarak boyun eğmenizi tavsiye ediyorum. Aksi takdirde, istekleriyle bana boyun eğmeyen, kılıcımla yok olan ve askerlerim tarafından tutsak alınan diğer kalelerde Doğu ve Batı'ya satılanların başına gelenler sizin de başınıza gelecektir. Sizi kalenizden hiç bir zaman çıkarmayacağıma ve sizin de hiç bir zaman Hükümdarlığıma ihanet ve itaatsizlik etmeyeceğinize dair aramızda yemin edelim.

II. Metin (Epir Kroniği'nden) :

Doğu ve Batı'nın Hükümdarı Murad'dan Yanyalıları : Benim ve Atalarımın zaferlerinden kesin olarak emin olunuz ki, Tanrı Hükümdarlığıma sınır koymadı ve O'nun yardımı sayesinde bütün Doğu'yu ve aşağı yukarı bütün Batı'yı idarem altına aldım. Dağlarının dışında bulunan herkes bana itaat etmiştir. Savaş sonu felâketini denemeden ve pek çok günahsızın kanının haksız yere akıtılmaktan, kenti yok olmaktan kurtarmak için; ve direnenlerin kılıcımdan geçirildiklerini ya da askerlerim tarafından tutsak olarak Doğu ve Batı'ya satıldıklarını görmeden önce, kentinizi bana teslim ediniz. Bana yeminle itaat edip eğer boyun eğerseniz, sizi kalenizden hiç bir zaman çıkarmayacağıma dair söz veriyorum. Siz de

⁷⁰ Metinleri ilk kez Pouqueville, *Voyage dans la Grèce* 'de *Meteor Kodeksindeki* metni s. 115; *Epir Kroniği'nin* içinde bulunan metni V (1821) 272-279'da Fransızca çevirisiyle birlikte yayınlamıştır. Nâmeler daha sonra Sp. Lampros tarafından, *Ἡ ἑλληνική ως ἐπίσημος γλῶσσα τῶν Σουλτάνων* (Sultanların Resmî Dili olarak Yunanca) NE 5 (1908) 57-61'de yayınlamıştır. Yazma ve yayınlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. L. I. Vranoussis, *aynı eser*, s. 16-30. Grekçe metin için bkz. ek I

Hükümdarlığıma ihanet etmeyecek ve âsi olarak görünmeyecekiniz. Dikkat ediniz, şayet teklifimi kabul etmezseniz, pişman olmaya zamanınız dahi kalmayabilir.

Metinleri karşılaştırdığımız zaman her ikisinin de halk Grekçe'si (di-motiki) ile yazıldıklarını görüyoruz. Daha ayrıntılı yazılmış olan 2. metnin ilk ve son paragrafları I. metinde bulunmamaktadır. Metinleri yayınlayan Pouqueville'nin görüşüne katılarak II. metnin birincisine esas teşkil etmiş olduğu kanısındayız. Grekçe Türk Hükümdarları tarafından diplomatik dil⁷¹ olarak da kullanıldığı için metinlerin çeviri olmayıp orijinallerin de Grekçe yazılmış olduğu görüşündeyiz.

*Sinan Paşa'nın Nâmesi*⁷²

Ben, Beylerbeyi, bütün Batı'nın Bey'i Sinan Paşa Yanyalıların çok kutsal Metropolitine ve saygıdeğer idarecilerine, Kaptan Strati-gopoulos'a, Kaptan'ın oğlu Bay Pavlos ve Başkumandan Boisabos ve Başyargıc Stanitzi ve diğer büyük ve küçük Yanya yöneticilerine emrediyorum ve onları selamlıyorum.

Malum ola ki, Dük'ün bölge ve kalelerini teslim almanız için bizi büyük Efendi (Sultan) gönderdi ve bize şöyle buyurdu: iyilikle boyun eğen kale ve ülkenin tahrip edilmekten hiç bir korkusu ol-masın. Boyun eğmeyen kale ve ülkeyi, Selânik'te yaptığım gibi, yok etmemi ve temelinden yıkmamı emretti. Bu nedenle, Frenklerin Se-lâniklileri mahvettikleri gibi, sizi de mahvetmekten başka hiç bir yararı dokunmayacak olan sözlerine aldanmamanızı ve onları dinle-memenizi size yazıyor ve söylüyorum.

Bu sebeple, göğün ve yerin Tanrı'sına, Peygamber Muhammed ve Yedi Musafya (Mushaflar)⁷³ ve Tanrı'nın 124.000 Peygamberi,⁷⁴

⁷¹ M. Delilbaşı, *Türk Hükümdarlarına ait Yunanca Ahidnâmeler ve Nâmeler* (D.T.C. Fakültesi 1980. Basılmamış doçentlik tezi)

⁷² Sinan Paşa'nın nâmesi iki ayrı kodekse dayanmaktadır. Bunlardan bir tanesi XV. yüzyılda yazılmış 1208 No.lu *Sina Kodeksi*, diğeri ise XVI. yüzyıla ait. *st. Petersburg kodeksidir* (CCLVI. f. 23-24). Metin önce Enean, "Αθήνα, s. 118; Mustoκsides, 'Ελληνομνημων c. 9-10, s. 576; Aravantinos, *χρονογραφία της Ἡείου*, c. II, s. 315; Miklosich-Müller, *Acta et Diplomata*, s. 282-283; Amantos, a.g.e. s. 206; Ayrıca krş. V.L. Vranoussis, adı geçen eser, 36-42. Grekçe metin için bkz. Ek. II.

⁷³ *Mushaf*; iki kapak arasında ciltlenen yapraklara verilen isim olup, Kur'an yerine kullanılmıştır. Bkz. A.J. Wensinck, *Mushaf*, İ.A.

⁷⁴ Hz. Adem ile Hz. Muhammed arasındaki peygamberlerin sayıları bazı eserlere göre, 124.000, bazılarına göre 224.000 olarak rivayet edilir. Bkz. İ. H. Çubukçu, *İs-lâm'ın Temel Bilgileri*, Ankara, 1971. s. 22.

başım ve canım adına ve kuşandığım kılıç adına size yemin ediyorum ki, esaretten, çocukların alınmasından, kiliselerin tahrip edilmesinden ve cezalandırılmaktan hiç bir korkunuz olmayacaktır. Kiliseleriniz de âdet olduğu üzere çanlarını çalacaktır. Başpiskopos, Roma devrindeki yargılama yetkisine ve kilisedeki bütün haklarına, tımar sahibi idareciler yine tımarlarına, çocuklarına, kendilerine tâbi olanlara ve mallarına kayıtsız şartsız sahip olacaklardır. Daha başka istekleriniz olursa size bağışlayacağız. Şayet, inatla direnir ve iyilikle boyun eğmeseniz biliniz ki, Selânik'i yağma ederek kiliselerini tahrip ettiğimiz, her şeyi harap ve yok ettiğimiz gibi, sizi ve mallarınızı da tahrip edeceğiz. Tanrı günahı sizde arasın.

Epir Kroniği'ne göre bu *nâmelerini* alan Yanyalılar, Türklerin Doğu ve Batı'da kendi ülkelerinden daha güçlü kentleri egemenlikleri altına aldıklarını ve bu nedenle daha fazla direnmenin anlamsız olacağını düşünerek Sultan'a "bilgili ve akıllı Hıristiyanlardan" seçtikleri bir heyet göndermeye karar vermişlerdir. Yanyalıların gönderdikleri bu elçilik heyeti kentin anahtarını Sultan'a Selânik'in dışında *Kilidi* adı verilen yerde teslim etmişler ve karşılığında da Sultan'dan bir ferman'la imtiyazlar elde etmişlerdir. (9 Ekim 1430) Sultan daha sonra Yanya'lı elçilerle birlikte 18 Türk askerini kaleyi teslim almaları ve devamlı olarak Yanya'da oturmaları için göndermiştir. Kent'e giren Türkler, *Turkopalukon* adı verilen yerde evler inşa ederek yerleşmişlerdir. Kronik'te ayrıca bir ayın sonunda Türklerin Grek kızlarını eş olarak aldıkları anlatılmaktadır⁷⁵.

Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'nın Yanya yöneticilerine verdiği *aman-nâme* Sultan Murad'inkinden daha ayrıntılı olarak yazılmış olup, İnstitulatio, Dispositio, Narratio Salutatio, ve Sanctio bölümlerinden oluşmuştur. Grekçe yazılmış olan amannâmenin tarihi (Datatio) ise 6938 dir. (1430)⁷⁶. Gerek Sultan Murad'ın, gerekse Sinan Paşa'nın *nâmeleri*, Osmanlıların aman dileyen Müslüman olmayan toplumlara tanımış oldukları imtiyazları gösteren ender belgelerdendir. Yanyalılar, II. Murad tarafından verilen bu imtiyazlarla Bizans döneminde sahip oldukları otonom yönetim şeklini muhafaza etmişlerdir. Yanya'ya, daha Bizans İmparatorluğu'nun bir eyaleti iken 1319 yılında İmparator II. Andronikos Palaiologos tarafından bir Chyrsobullon ile otonom yönetim hakkı tanınmıştı. Buna göre;

⁷⁵ I. Bekker, *aynı eser*, 242-246; Pouqueville, *aynı eser*, 274-280.

⁷⁶ Miklosich-Müller, *Acta et Diplomata graece medii Aevi*, III, Vienne, 1865. s. 282-283'te verilen 1431 tarihinin düzeltilmesi gerekir.

piskoposlara Roma devrinden⁷⁷ beri tanınmış olan τήν ρωμαϊκῆν κρῖσιν (kaza yetkisi) sağlanmış ve İmparator onların yerli hâkimler seçmelerini kabul etmişti. Aynı zamanda Yanyalılar, bazı vergilerden ve Yanya dışında askerlik görevlerinden muaf tutulmuşlardır. Yanyalılar, bu imtiyazları Bizans'lı yüksek memur ve vergi toplayıcılarına güven duymadıkları ve 1204'den sonra bir bakıma kazanmış oldukları bağımsızlıklarını korumak istedikleri için talep etmişlerdir. Sinan Paşa'nın *nâmesinden* anlaşıldığı üzere, Yanyalılar, bu imtiyazlı durumlarını Osmanlı egemenliği altında da sürdürmüşlerdir. Sinan Paşa'nın *nâmesinde zimmi* statüsünü kabul eden *Gayrîmüslimlere* Osmanlıların tanıdıkları haklar açık bir şekilde belirtilmektedir. Buna göre; Yanyalıların malına mülküne dokunulmayacak ve dinsel inançlarında serbest olacaklardı. Başpiskopos, Roma devrindeki kaza yetkisine ve kilisedeki bütün haklarına sahip olacaktı. Ayrıca kentın yağma edilmeyeceği, halkın tutsak alınmayacağı, çocukların ise devşirme olarak toplanmayacağı konusunda güvence veriliyordu. Teslim olmadıkları takdirde savaşla alınan Selânik'in zaptı sırasında olduğu gibi, Yanya'nın da yağma ve tahrip edileceği tehdidinde bulunulmuştur.

II. Murad ve Sinan Paşa'nın Yanyalıları gönderdikleri *nâmeler*, daha sonraki *amannâmeler*e örnek olmuştur. II. Mehmed'in İstanbul'un fethinden sonra 1 Haziran 1453'de Galatalılara bir *ahidnâme* verdiği; 1567, 1578 ve 1694 yıllarında Sakızlılara; 1579'da Siklat adalarına aynı şekilde Osmanlı Sultanları tarafından *amannâmeler* verildiği bilinmektedir⁷⁸.

⁷⁷ Roma devrinde Piskoposların verdikleri kararlar temyiz edilemezdi. Ayrıca bkz. K. Amantos a.g.e. s. 206.

⁷⁸ SULTAN II. MEHMED'İN 1 Haziran 1453'te Galata ahalisine vermiş olduğu mektup için, bkz. J. Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I, 1827, 675-677; SP. Lampros: a.g.e. NE 5 (1908) 66-68; N. Iorga, *Analele Academiei Române* II. ser. XXXVI. Memoriile Sectiunii Istorice, Bucarest 1913//14, s. 70-71; Académie Roumanie, Bulletin de la section historique 2 (1914) 12-13; K. Amantos, *Ελληνικά* : (1936) 121-122. E. Dallegio d'Alessio, *Le texte grec du traite conclupar les Génois de Galata, Ελληνικά* 11(1939) 112-124. *Traités entre les Génois de Galata et Mehmed II* (1er juin 1453), *Echos d'Orient* 39 (1940) 161-175. T.C. Skeat : *Two Byzantine Documents*, British Museum Quarterly 18 (1953) 71-75. VL. Mirmiroğlu, *Fatih Sultan mehmed Devrine ait Tarihi Vesikalar*, s. 51-52'de metni Metnin Türkçe sureti İskender Hoci Bey tarafından TOEM cüz 25 1330, s. 52-53'de yayınlanmıştır. Ahidnâmenin I. Ahmed ve IV. Murad zamanında yapılan yenileştirmeleri için bkz. M. Şakiroğlu, *Fatih Sultan Mehmed'in Galatalılara verdiği Türkçe Metinleri*, A.Ü.F. Derg. TAD XIV (1983) 211-219.

Yanya'nın 9 Ekim 1430 tarihinde Türk egemenliğine geçmesi olayı hakkında Osmanlı Kroniklerinde herhangi bir bilgi yer almamaktadır⁷⁹. *Epir Kroniğinin* dışında, Bizans kaynaklarında Chalcocodyles'de Carlo Tocco'nun ölümünden sonraki iç mücadeleler ve fetih ile ilgili bazı kayıtlar bulunmaktadır. Chalcocodyles'deki Sultan Murad'ın Yanya üzerine Karaca Paşa'yı gönderdiği ve kentin Karaca Bey tarafından alındığına ilişkin yanlış bilgi Hammer ve İ. H. Uzunçarşılı tarafından yazılan Osmanlı tarihlerine de aktarılmıştır. Olayları yakından izleyen Sphrantzes ise, Yanya'nın 1430 yılının Ekim ayında Beylerbeyi Sinan tarafından alındığını kaydetmiştir⁸⁰.

Yanya'nın Osmanlılara teslim olmasından sonra Carlo Tocco, merkezi Arta olan despotluğun diğer kısmında Osmanlılara yıllık harac ödeyerek kalmıştır. 1444 yılında Tocco, kayınbiraderi Constantine'den cesaret alarak Türklerin vassallığından kurtulmak istemişse de başarılı olamamıştır. 1448 yılında Tocco'nun ölümünden sonra idareciler Venedik himayesine girmek için görüşmelerde bulunurlarken, Arta, 24 Mart 1449'da kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Yunanistan'ın Osmanlı egemenliğine girmesi daha çok Bizans ve Lâtin kaynaklarıyla aydınlanırken, Osmanlı egemenliği altında Yunanistan tarihi için *Tahrir defterleri* en önemli kaynak grubunu oluşturmaktadır. Osmanlı egemenliği altında Yanya tarihine ilişkin günümüze değin herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Çok yeni başladığımız Yunanistan *tahrir defterleri* üzerindeki çalışmalarımızın Yanya'ya ilişkin bazı demografik sonuçlarını burada vermek yararlı olacaktır. Yanya'nın fethinden hemen sonraya ait tahrir defterleri günümüze ulaşmamıştır. Nefs-i Yanya'ya ait katoloğa geçmiş en eski *tahrir defteri* İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde bulunan No: 350 h. 972 (1564) tarihli *mufassal tapu tahrir defteridir*. Bu deftere göre mirliya hassı olan Yanya'da 35 Hıristiyan ve sadece 1 Müslüman mahallesi bulunmaktadır.

⁷⁹ Epir Kroniğindeki bir nota göre Yanya 9 Ekim 1430 tarihinde Osmanlı egemenliğine geçmiştir. Ayrıca bkz. A. Vakalopoulos, a.g.e., s. 148. Osmanlı kronik yazarlarından Âşık Paşa-zâde ve Neşrî, Yanya'nın fethi olayından bahsetmemişlerdir. Oruç. b. Adil (Tevarih Al-i Osman, yay. Babinger, Hannover, 1925, s. 115) Sinan Paşa'nın 1433'de Yanya'yı aldığını yazarak kronolojik hataya düşmüştür. Hoca Sa'deddin ise çev. İ. Parmaksızoğlu, c. II, s. 85) 1431'de Sultan Murad Edirne'de iken Rumeli dilaverlerini, Beylerbeyi Sinan Bey ile Arnavutluk diyarına akinla görevlendirdiği kaydını vermektedir.

⁸⁰ Chalcocodyles, Darco, II, 15; Sphrantzes, Grecu, Memorii, s. 50; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 411; Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, II, s. 59.

Müslüman cemaat (cemaat-i Müselmanan) 50 hane; mücerred 8

50x5 = 250

Hıristiyan cemaat (cemaat-i Gebran) 1195 hane; mücerred 134

1181x5 = 5905

Yaklaşık toplam nüfus: 6155

Böylece, savaş açılmadan Osmanlı egemenliğine alınan Yanya'da, fetih-ten 134 yıl sonra yapılan tahrirde nüfusun ezici çoğunluğunu Hıristiyanların oluşturduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı fetihlerinin ilk dönemlerinden itibaren kendiliklerinden boyun eğen kentlerin halkına dokunulmadığına ilişkin çeşitli örnekler bulunmaktadır. Sözelimi, daha I. Murad zamanında Trakya'da Missini, Mürefte (107 Hıristiyan haneye karşılık 4 Müslüman hane bulunmaktadır) gibi barış yoluyla alınan kasabalarda Rum nüfusun büyük miktarda olduğu bilinmektedir⁸¹. Yanya'da 1564 yılında yapılan tahrire göre, nüfusun % 96 sını Hıristiyan, % 4 ünü Müslüman nüfus oluşturmaktadır. Musevî nüfus ise bu defterde geçmemektedir⁸². Bu tahrir sonucuna göre, Osmanlıların, dağlık Epir bölgesinde bulunan Yanya'da sürgün politikası uygulamadıkları anlaşılmaktadır. Bunda, hem Yanya'nın Selânik gibi ekonomik açıdan önemli bir merkez olmayışı, hem de amân dileyerek teslim olması rol oynamıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki II. Murad tarafından Selânik savaş (anven-ten); Yanya ise, barış yoluyla Osmanlı egemenliğine alınmıştır. Selânik'te halkın büyük bir kısmı Venedik yönetimine karşı Türk taraftarı olmakla beraber, Lâtinlerin zoruyla savaşmaya mecbur kalmışlardır. Savaşla alınan kentte fetihden sonra bir kısım halk tutsak edilmiş ve her ne kadar bazı yağma ve tahribatta bulunulmuşsa da, kısa bir süre sonra Sultan tarafından kentin yeniden inşası ve iskânı için gerekli olan önlemler alınmıştır. Ticarî önemi nedeniyle Selânik'te sürgün politikası uygulanarak Türk nüfus yerleştirilirken, onbeşinci yüzyılın sonundan itibaren Osmanlı egemenliğine sığınan Musevîler kent nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturmuştur.

⁸¹ H. İnalçık, *Edirne'nin Fethi*, Edirnenin 600. Fetih Yıldönümü Armağan kitabı, (1965) 137-159. bkz. 147-149.

⁸² Yanya'da Musevî nüfusa ait ilk kayıt, İstanbul Başbakanlık Arşivinde bulunan No: 586 h. 987 (1579) tarihli mufassal tapu defterinde geçmektedir. Bu deftere göre cemaat-i Yahudiyan 34 neferdir.

Selânik'in Osmanlı egemenliğine geçmesinden yedi ay sonra barış yoluyla alınan Yanya'ya tanınan imtiyazlar, fetihlerinde şeriat kurallarını uygulayan Osmanlıların, *Ehl-i zimmete* dinlerinde, örf ve adetlerinde, yerli kurumlarında tanımış oldukları serbestî ve himaye prensiplerini göstermektedir. Coğrafi konumundan dolayı da Yanya'da sürgün uygulanmamış ve onaltıncı yüzyılda Hıristiyan nüfus egemen unsur olmuştur.

Böylece Osmanlıların fetih politikaları, sadece Osmanlı kaynaklarıyla değil, Grekçe kaynaklarla da açıklık kazanmakta ve bu iki kaynak grubunun mukayeseli olarak incelenmesi daha objektif değerlendirmeler yapmamıza yardımcı olmaktadır.